

УДК 332.056.31(477)

ЕКОНОМІЧНІ КРИТЕРІЇ ТА ПАРАМЕТРИ ПРИНАЛЕЖНОСТІ ГРОМАДЯН (ДОМОГОСПОДАРСТВ) ДО СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ

Ю.В. ГОНЧАРОВ

Київський національний університет технологій та дизайну

В статті досліджено проблему формування середнього класу та підвищення його ролі в суспільно-економічному житті України, проаналізовано систему критеріїв, що дозволяє віднести громадянина до середнього класу. Запропоновано методологію визначення соціального статусу громадянина, на її основі сформувано пропозиції щодо підвищення якості життя населення України

З часу здобуття українською державою незалежності кожен уряд та всі політичні партії у своїх програмах діяльності на майбутні періоди наголошують на визначальній ролі в розвитку суспільства середнього класу. До першочергових задач називаються такі як збільшення його питомої ваги у структурі населення, полегшення і пришвидшення процесу досягнення зазначеного соціального статусу.

Постановка завдання

Головним завданням дослідження є пошук, аналіз та підбір критеріїв приналежності домогосподарств до середнього класу. Маючи таку методологію, стає можливим проведення аналізу поточних досягнень державної політики в цій сфері й розробка рекомендацій по сприянню становленню середнього класу в Україні.

Первинною основою формування в країні середнього класу є створення можливостей, за яких населення зможе не лише споживати благ більше і вищої якості від визначеного урядом мінімуму, але й при цьому здійснювати заощадження. Сформована достатньо ґрунтовна система соціального захисту населення. Її законодавче забезпечення, розгалужена структура, чисельність зайнятих у соціальних службах, традиційно значне фінансування соціальних програм, потужна інформаційна база – достатньо значний ресурс для подолання бідності. Проте простого виведення громадян на отримання доходів вище мінімального рівня чи навіть до середнього рівня недостатньо для переходу до середнього класу. Постає завдання розробки системи додаткових заходів в сферах освіти і науки, права, культури, медичного забезпечення, які б підвищили якість життя та дозволили громадянину із середнім достатком ідентифікувати себе як представника середнього класу.

Результати та їх обговорення

На даному етапі соціально-економічного розвитку України постає завдання розбудови суспільства «середнього класу», яке, пов'язане із визначенням самого цього поняття, а саме – критеріїв досягнення громадянином зазначеного статусу. Затвердження переліку цих критеріїв вимагає їх попередньої класифікації й оцінки їх нормативних значень. В результаті проведення подібної підготовчої роботи може сформуватися розуміння повноцінної системи заходів по розширенню середнього класу в структурі населення України і того, яким чином даний прошарок суспільства може впливати на соціально-економічні процеси в країні. На сьогодні більшість урядів розвинутих країн світу спираються і шукають підтримки саме у прошарку «середній клас», що складає близько 55-60 % населення країн і постійно зростає [9; с. 7]. Слід окремо зазначити на значну неоднорідність даної чисельної соціальної групи. Вже сьогодні все популярніше стає розподіляти її на «старий» та «новий» середній клас. Перша

підгрупа в інноваційних економіках демонструє тенденцію скорочення і включає фермерів, дрібних та середніх підприємців. До нових представників відносять менеджерів, службовців, науковців, висококваліфікованих спеціалістів. Це пояснюється все більшою роллю НТП та інтелектуального капіталу в економічному розвитку.

Найголовнішою і визначальною рисою представника середнього класу слід вважати його високу економічну незалежність від уряду, навіть від поточного роботодавця, надзвичайну мобільність, добрі здібності до перенавчання. Аналізуючи різні підходи до визначення даної економічної категорії, позиції науковців можна об'єднати в три найбільші групи.

Перша група дотримується позиції, що приналежність до середнього класу визначається просто отриманням громадянами середнього рівня доходів, тобто, явно більшого за прожитковий мінімум, але меншого ніж «необмежені багатства». Таке розуміння найчастіше характерне для країн, що розвиваються, в тому числі й України, де значна бідність населення, великий рівень соціального розшарування, і фактор величини доходів стає дуже вагомим в уявленні людей.

Друга група у визначенні приналежності до середнього класу робить акцент на володінні майном, насамперед, засобами виробництва. Таким чином, представник середнього класу – це, в першу чергу, приватний підприємець, а основною його визначальною рисою виділяють економічну незалежність та прагнення досягнення успіху. Дане трактування характерне для економік, що активно здійснюють ринкові перетворення і мають успіхи в становленні малого і середнього бізнесу.

Із розвитком науки та освоєнням інновацій все більшого значення набуває позиція третьої групи дослідників, які характеризують середній клас як, насамперед, носія інтелектуальної власності. Вагомим критерієм приналежності до даного класу суспільства розуміється якість освіти громадянина, сукупність його знань, унікальних умінь, які є його персональними конкурентними перевагами на ринку праці. Саме ці критерії сьогодні все більше використовують розвинуті країни при віднесенні особи до середнього класу.

Об'єднавши ці три позиції, можемо визначити середній клас як соціальну групу, чий доходи суттєво більші від мінімальних, та яка відзначається володінням певними конкурентними перевагами у вигляді власності на майно (засоби виробництва) або інтелектуальної власності, що забезпечить значну економічну незалежність громадянину. На сучасному етапі розвитку української держави сформувалося так зване «біполярне суспільство», верхівку якого зайняла правляча олігархічна «еліта», а інша переважна частина суспільства балансує на межі бідності і середньої забезпеченості. Середній клас в Україні – це поки що малочисельна і невливова група. Такий стан справ підриває соціальну стабільність в країні, уможливорює політичні спекуляції щодо питань соціально-економічного розвитку.

Різноманіття підходів до визначення поняття «середній клас» визначає значну кількість критеріїв досягнення даного статусу громадянами і складність їх інтегральної оцінки. Чим більшого соціально-економічного та культурного розвитку досягло певне суспільство, тим складнішою є система показників, що визначають статус громадянина, приналежність його до певної соціальної групи, а межі між ними стають все менш помітними, поступово стираються. В Україні до останніх часів найпоширенішим способом віднесення домогосподарства до середнього класу була оцінка або загального або середньодушового доходу і його порівняння або з прожитковим мінімумом або середніми аналогічними

показниками по країні за аналізований період. В результаті у більшості індивідуумів могло сформуватися оманливе враження досягнення планки «середній клас» лише на основі того, що їх дохід приблизно середній. Таке спрощування оцінювання приналежності особи до середнього класу може створити передумови до викривлення досягнень державної політики у соціально-економічній сфері та негативно вплинути на якість планування заходів по соціальному захисту та гармонійному розвитку населення України.

Результати опитування, яке проводилося Держкомстатом України в 2005-2008 рр., підтверджують, що отримання середнього доходу не є достатнім фактором, щоб відносити себе до середнього класу. Респондентам було запропоновано назвати дві грошові суми в грн., які б характеризували доходи, що дозволили їм вважати себе небідними та такими, що відносяться до середнього класу. Результати представлені в таблиці 1 [8].

Таблиця 1. Результати соціологічного дослідження по оцінці доходів респондентами

Показник	Роки			
	2005	2006	2007	2008
1. Сума доходу, щоб відноситися до небідних, грн./міс.	900	1100	1300	1900
2. Сума доходу, щоб відноситися до середнього класу, грн./міс.	1000	2000	2500	4500
Різниця між показником 2 і 1, грн./міс.	100	900	1200	2600

З даних таблиці видно, що з року в рік розрив між межею небідності та нижньою межею приналежності до середнього класу дійсно зростає, причому динаміка підвищення цієї розбіжності також позитивна. Економічне зростання поступово знищує сприйняття деяких товарів, як предметів розкошу. Тому фактор доходу як критерій віднесення домогосподарства до середнього класу в перехідній нестабільній економіці, що то активно зростає, то переживає падіння майже всіх показників в кілька разів, ні в якому разі не може бути єдиним або визначальним. Він є лише одним із багатьох факторів і має свою певну питому вагу (хоч і досить високу).

Постає необхідність створення моделі оцінки приналежності домогосподарств (громадян) до середнього класу на основі проведення соціологічного опитування та здійснення на основі його результатів певної коефіцієнтної оцінки, нормативні значення якої свідчили б про приналежність/неприналежність домогосподарства (громадянина) до зазначеної верстви суспільства.

Так як вище в роботі ми виділили три підходи до визначення середнього класу, то відповідно пропонуємо проводити таке опитування респондентів за трьома блоками: 1) блок питань про доходи/витрати; 2) блок питань про власність на матеріальні засоби виробництва; 3) блок питань про інтелектуальну власність.

Так як кінцеву оцінку ми прагнемо отримати у вигляді «коефіцієнта середнього класу» (значення від 0 до 1), доцільно визначити питому вагу кожного блоку. Першим логічним способом урівноваження виглядає дати кожному з блоків вагомність 1/3. Проте, в різних за розвитком економічних системах діють різні трактування приналежності до середнього класу. В бідних країнах – за доходами, в тих, що активно розвиваються, цим класом є підприємці, в розвинутих країнах – науковці та висококваліфіковані фахівці.

Тому для трьох перелічених ступенів розвитку національних економік запропонуємо різні вагомості для блоків питань. Мінімальне порогове значення результуючого коефіцієнта також буде різним, причому меншим для більш розвинутої економіки, так як в останній питома вага статусу вища і досягти його легше. В результаті три блоки запитань опитування про приналежність громадян до середнього класу мають наступну питому вагу (табл. 2) [2]. З таблиці видно, що чим більш розвинена економіка, тим менш вагомим є фактор доходів/витрат, фактор власності на матеріальні засоби виробництва стає більш важливим і в нього дуже висока питома вага, а фактор інтелектуальної власності, хоч в абсолюті і не найвагомий, проте найшвидше нарощує свою питому вагу в міру розвитку економіки.

Таблиця 2. Вагомість блоків запитань в опитуванні про приналежність громадян (домогосподарств) до середнього класу

Вагомість блоку питань	Блок питань про доходи/витрати	Блок питань про власність на матеріальні засоби виробництва	Блок питань про інтелектуальну власність
Для економік з низьким рівнем розвитку	0,6	0,35	0,05
Для економік з ефективним традиційним виробництвом	0,4	0,5	0,1
Для інноваційних економік	0,2	0,5	0,3

Для низькорозвинутої економіки найсуттєвішим фактором є доход/витрати, на цій фазі найскладніше досягти даного статусу, але можливо навіть за недостатньої освіти і не маючи власних засобів виробництва. Для економік з ефективним традиційним виробництвом найсуттєвіший фактор – власність на матеріальні засоби виробництва, що уможливорює ведення власної справи. Статус стає більш досяжним, але за умов наявності підприємницьких здібностей та власних засобів виробництва у громадянина. Для інноваційних економік найсуттєвішим фактором виділимо інтелектуальну власність, хоч в абсолютному вимірі цей фактор не лідирує. За відповіді на кожен блок питань респонденту будемо присвоювати оцінку від 0 до 1, зважуючи її на коефіцієнт вагомості, беручи до уваги розвиток економіки країни, в якій він проживає. Отже, коефіцієнт середнього класу можна розраховується за формулою:

$$K_{сер.кл} = a \cdot O_{д/в} + b \cdot O_{зв} + c \cdot O_{ів} , \quad (1)$$

де $O_{д/в}$ – оцінка відповідей по блоку доходів/витрат, коефіцієнт від 0 до 1; $O_{зв}$ – оцінка відповідей по блоку власності на матеріальні засоби виробництва, коефіцієнт від 0 до 1; $O_{ів}$ – оцінка відповідей по блоку інтелектуальної власності, коефіцієнт від 0 до 1; a, b, c – коефіцієнти вагомості для першого, другого та третього блоків відповідно.

Схематично оцінювання приналежності громадян до середнього класу представлено на рис 1.

По блоку доходів/витрат згідно запитань, представлених у схемі, соціальна політика має здійснюватися за наступними напрямками:

1. Створення умов для підвищення заробітних плат, пенсій громадян, розвитку підприємництва.

2. Жорсткий контроль над інфляційними процесами та розвиток банківського сектору з метою забезпечення заощаджень і заохочення громадян до їх здійснення.

3. Активна антимонопольна політика, яка забезпечить адекватність цін на товари повсякденного споживання і вивільнить кошти громадян на купівлю товарів довгострокового використання, змінить структуру витрат.

4. Вдосконалення держстандартів в харчовій промисловості з метою підвищення якості продуктів, що споживаються громадянами, проведення соціальної кампанії з пропаганди дотримання здорового способу життя серед громадян.

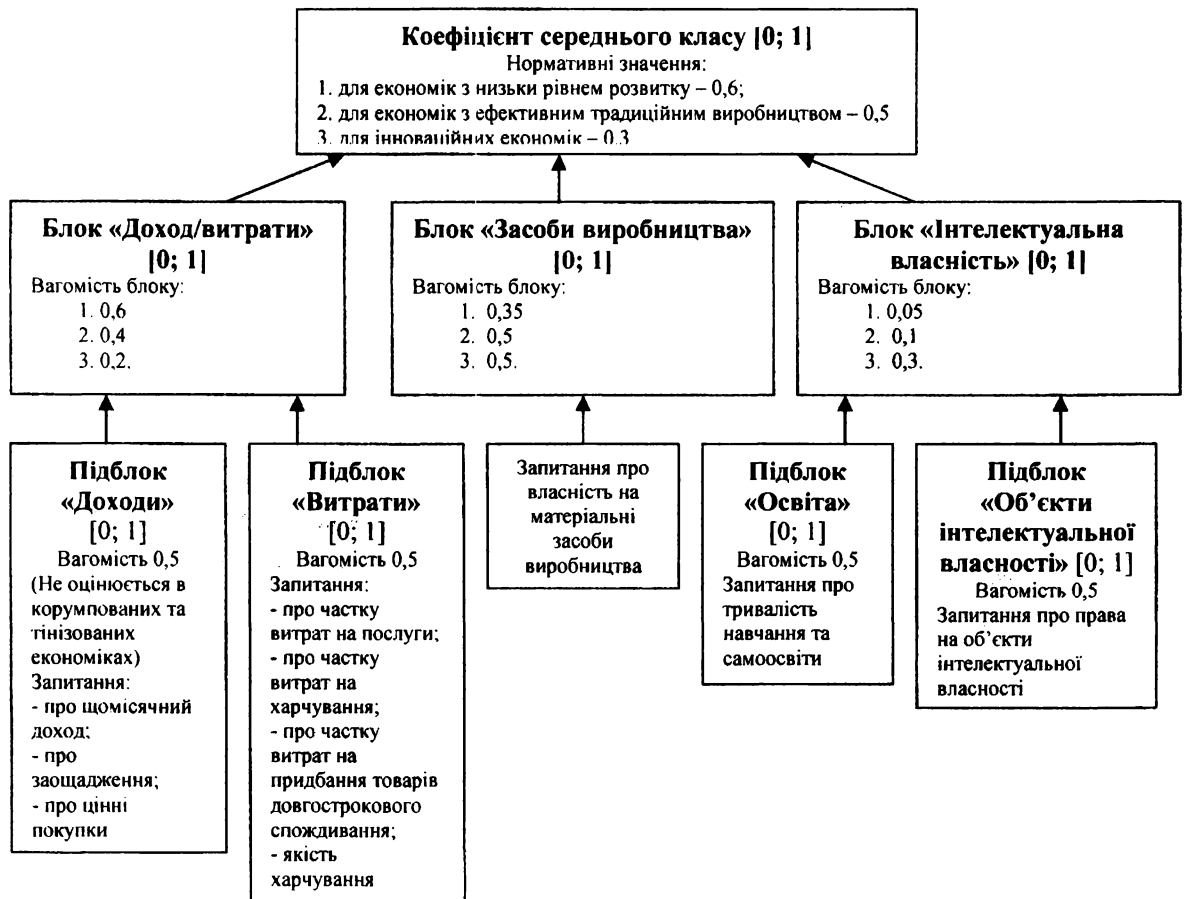

Рис. 1. Схема оцінювання приналежності громадян (домогосподарств) до середнього класу

Дії органів державної влади щодо сприяння розвитку малого бізнесу (що має збільшити частку громадян, які володіють засобами виробництва) зводяться до наступних:

1. Підтримка розвитку малого та середнього бізнесу через спрощення дозвільної системи, послаблення податкового тиску.

2. Сприяння веденню фермерських господарств через скасування мораторію на продаж землі, державну підтримку кредитування сільськогосподарських підприємств.

По блоку запитань про інтелектуальну власність дії влади можуть бути спрямовані на:

1. Підвищення доступності вищої освіти через збільшення обсягів державного замовлення, пільгове кредитування на здобуття вищої освіти.

2. Сприяння розвитку післядипломної освіти та самоосвіти громадян через відкриття максимальної кількості спеціалізованих курсів, тренінгів, семінарів тощо.

3. Встановлення жорсткіших санкцій за порушення прав інтелектуальної власності та розробка дієвих механізмів їх дотримання, покарання правопорушників в даній сфері суспільних відносин.

4. Спрощення процедур ліцензування і патентування винаходів та інших об'єктів інтелектуальної власності.

Універсальність запропонованої методики оцінки інтелектуальної власності дозволяє здійснювати оцінку респондента в будь-якій країні. Кінцевим результатом проведення опитування респондента та оцінювання результатів є певне значення запропонованого нами «коефіцієнта середнього класу», яке можна порівняти з нормативами для економік певного ступеня розвитку. Створено достатньо універсальну схему, яку порівняно просто застосовувати в рамках різних соціальних груп, зокрема, вікових. Чітка числова оцінка відповідей у вигляді коефіцієнтів дозволяє аналізувати ступінь наближеності респондента до відповідності певному критерію приналежності до середнього класу і вказувати оптимальні напрямки для якнайшвидшого досягнення бажаного соціального статусу.

Висновки

З'ясовано, що по мірі економічного зростання, простого отримання відносно середніх доходів стає недостатньо для приналежності до середнього класу. Тому приходимо висновку, що дану соціальну групу можна розглядати, виходячи з трьох позицій: отримання громадянами суттєвих доходів; володіння майном, особливо тим, яке може приносити своєму власникові доход; високого рівня освіти та володіння громадянами унікальними знаннями, які суттєво підвищують конкурентоспроможність останніх на ринку праці. Розроблено методологію визначення приналежності громадян до середнього класу на основі опитування, що складається із трьох блоків запитань: «доходи/витрати», «власність на матеріальні засоби виробництва» та «інтелектуальна власність», які, в свою чергу, мають вагомість, що відповідає стадії розвитку національної економіки [10]. Методологія відзначається універсальністю і можливістю застосування в економіках, які знаходяться на різному рівні розвитку, конкретністю отриманих результатів, дозволяє розробляти для респондента рекомендації по покращенню соціального статусу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний комітет статистики України. // www.ukrstat.gov.ua.
2. Світовий економічний форум. // www.weforum.org.
3. Витрати і доходи домогосподарств України у 2007 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): В 2-х ч. / Державний комітет статистики України. – К., 2008. – Ч. 1. – 447 с.
4. Середній клас України: теорія та сучасні тенденції становлення. – К.: Видавничий дім «Корпорація», 2004. – 582с.
5. Соціальна статистика: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2003. – 195 с. (130-136).
6. Таунсенд П. Наукова праця з Фінляндії. – К.: TACIS, 1996.(20).
7. Тютюнникова С.В. Формирование доходов населения в условиях рыночной трансформации. – Х.: Основа, 1999. – 283 с.

8. Вишневский Ю.. Что останется от среднего класса // Комментарий. – 2009. – №2(156).
9. Human Development Report, 1997. – NEW YORK: UNDP, 1997. – P. 5. (40).
10. Гончаров Ю. В., Щербина І. В. Підвищення питомої ваги та ролі середнього класу в структурі населення України: передумови, проблеми, перспективи / Препринт наукової доповіді. – К.: ТОВ «Дорадо-Друк», 2010. – 66 с.

Надійшла 09.07.2010

УДК 338.24

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ ВІД ПРОМИСЛОВОГО ШПІОНАЖУ

Н.О. БАБІНА

Київський національний університет технологій та дизайну

Стаття присвячена актуальній проблемі визначення основних технологій захисту комерційної таємниці сучасного підприємства (фірми). На основі аналізу промислового шпигунства, його основних методів визначені джерела витоку комерційної таємниці і сформульовані організаційні, адміністративні та соціально-психологічні засоби захисту секретної інформації від недобросовісних конкурентів

Людство завжди цікавилось чужими таємницями і давно вже збагнуло, що інформація коштує дуже дорого. Потягом тисячоліть носієм та джерелом передачі інформації виступала людина. З виникненням писемності папір на роки став єдиним хронітером таємниць. Розвиток науково-технічного прогресу сприяв вдосконаленню розмірів та технічних характеристик приладів, що дозволяли таємно отримувати, фіксувати та надійно захищати інформацію.

Тривалий період основним замовником інформації про своїх опонентів виступала держава. З часом, великі промислові корпорації, які тісно переплелися з державою, почали використовувати дані військової розвідки для своїх приватних цілей, закладаючи, тим самим підвалини промислового шпигунства. Помірній ціні і нескладності у використанні в наш час призвели до того, що технічні засоби отримання інформації стали доступні достатньо широкому колу користувачів.

За часів існування СРСР поняття промислового чи економічного шпигунства майже не вживалося у пресі чи науковій літературі, відкритий для широкого загалу, а термін «комерційна таємниця підприємства» використовувався по відношенню до іноземних господарюючих суб'єктів.

Сучасні фахівці у галузі економічної безпеки виділяють певні етапи у розвитку промислового шпіонажу. Перший етап пов'язаний зі становленням бізнесу в країні, з зародженням підприємств різної форми власності та конкуренції. В цей період економічна безпека залишалася прерогативою держави. Окремі підприємці збирали інформацію про конкурентів несистематично та не професійно. Другий етап співпадає з формуванням незалежних держав на тлі СРСР, розпадом спецслужб, виходом підприємств на зарубіжні ринки. Спеціальна апаратура служб держбезпеки почала з'являтися у приватних осіб. Третій етап пов'язаний зі становленням ринкової економіки, розвитком підприємництва, створення великої кількості підприємств різної форми власності. На цьому етапі виникає велика кількість приватних охоронних і детективних агентств, в більшості кадрово сформованих із професіоналів, які залишили службу в органах безпеки. Виробництво теж швидко опанувало нову галузь: конверсія